

JOSEP MARIA BENAUL I BERENGUER (1951-2020)

Jordi MALUQUER DE MOTES
Universitat Autònoma de Barcelona

El passat 28 de setembre de 2020 va morir a Sabadell l'historiador de l'economia Josep Maria Benaul i Berenguer, als 69 anys d'edat, a causa d'un càncer que li va ésser diagnosticat gairebé un any abans. Benaul va ésser, sens dubte, un dels millors historiadors contemporanis de Catalunya. Però també un dels més destacats especialistes de la història de la indústria tèxtil del món. Benaul sumava a la investigació exhaustiva, fins als detalls més mínims, de la història del remarcable districte industrial que van formar a l'acabament del segle XVIII i al llarg del segle XIX les dues ciutats bessones de Sabadell i Terrassa, mitjançant la manufactura tèxtil de la llana, un molt ampli coneixement de totes les àrees industrials d'Europa protagonistes d'un desenvolupament econòmic important lligat a aquella mateixa indústria.

Va formar-se com a historiador a la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual va pertànyer a la primera esplèndida generació de llicenciats. Des de bon començament es va incorporar a la docència a la mateixa institució, essent encarregat de curs al Col·legi Universitari de Girona i a la Facultat de Ciències de la Informació en el campus de Bellaterra, centres pertanyents a aquella universitat. L'any 1986 va ésser nomenat director de l'Arxiu Històric de Sabadell. La seva etapa de formació va culminar amb la realització d'una tesi doctoral modèlica i monumental sobre *La indústria tèxtil llanera a Catalunya, 1750-1870: el procés d'industrialització al districte industrial de Sabadell-Terrassa*.

No gaire temps després de doctorar-se, l'any 1991, fou contractat com a professor titular del Departament d'Història Econòmica per la Facultat de Ciències Econòmiques (Universitat Autònoma de Barcelona), plaça que va ocupar de manera interina fins a 1993 i en propietat fins a 1997. Quan ja tenia completament a

l'abast l'accés a una plaça del màxim nivell, la càtedra, va renunciar-hi amb el propòsit de fugir de tota aparença d'endogàmia per tal d'aconseguir-la en un altre centre universitari. La grandesa d'aquesta decisió insòlita a les universitats espanyoles no va tenir el reconeixement que mereixia i que sobradament s'havia guanyat. El cas és que l'any 1997 va acceptar la proposta d'incorporar-se a la Universitat de Barcelona amb el mateix nivell que ja havia assolit a la UAB. El seu nou centre no va saber o no va poder correspondre a la generositat i a la grandesa d'esperit del gest de Benaül.

Vaig tenir el privilegi i el plaer de dirigir la seva esplèndida tesi doctoral. Benaül havia estat alumne meu en el primer any en que m'incorporava a la docència universitària, en el pis superior del claustre del monestir de Sant Cugat del Vallès, malgrat que jo aleshores estava vinculat professionalment a la Universitat de Barcelona. L'any següent vaig ésser contractat per la Facultat d'Economia de la mateixa Universitat Autònoma. Un dels meus primers passos a la UAB va ésser topar amb la sorpresa d'una visita de Josep Maria Benaül, de qui m'havia format una opinió excel·lent de les seves qualitats i de la seva força de voluntat com a alumne.

Quan ens vam entrevistar i em va demanar que em fes càrrec de la direcció del seu projecte doctoral no vaig poder evitar d'expressar-li alguna reserva. Era la primera tesi doctoral de la qual jo assumia la responsabilitat de la direcció i em creava un punt d'inquietud un projecte que semblava emmarcar-se en la història local. Li vaig fer saber que jo concebia la història com una disciplina científica, lluny de la simple crònica local, i que solament entenia el treball historiogràfic com el plantejament d'un problema de recerca important al qual calia trobar respostes a través de les hipòtesis pertinents i del procés de verificació i de contrast necessari. No podia concebre l'anàlisi de la trajectòria històrica industrial vallesana sense enquadrar-la en el conjunt de l'economia catalana i, més enllà, en el procés d'industrialització del continent europeu.

La seva reacció va ésser immediata i entusiasta. Ja no es tractava de *construir* la memòria històrica de la ciutat de Sabadell, sinó d'analitzar un fenomen històric singularíssim com fou la gestació, l'èxit i la consolidació del districte industrial de Sabadell-Terrassa amb la creació i el desenvolupament de la indústria tèxtil llanera més important de la península Ibèrica i una de les més destacades de l'Europa contemporània. Calia deixar de banda la història local, menuda i mancada d'horitzons, i emprar a gran escala el recurs a la quantificació i el mètode comparatiu per tal d'establir les causes d'aquell èxit històric i de detectar les raons

de l'extraordinària singularitat del model. Recórrer a la literatura internacional sobre el tema i contrastar el cas de les dues ciutats bessones del Vallès català amb els altres grans nuclis de la indústria llanera europea. Benaül va completar el treball, amb una feina ingent i amb resultats brillantíssims.

Contràriament a allò que alguns han volgut creure, Josep Maria Benaül no va ésser pas un historiador d'un sol tema. La seva anàlisi del fenomen de la industrialització del Vallès és rigorosament de caràcter multifactorial i, d'acord amb aquest enfocament, avança analitzant la influència simultània de multitud de variables. Tan aviat estudia els protagonistes de l'activitat econòmica —empresaris i treballadors, amb un enfocament sociològic— com les cèl·lules socials bàsiques —famílies, gremis, patronals, sindicats— o les estructures organitzatives —l'empresa. De la mateixa manera, analitza amb rigor i amb elevada qualitat tots els aspectes del procés productiu —les formes del crèdit i l'acumulació de capital, la transferència i la creació de tecnologia, la comercialització dels productes i el control dels mercats. En definitiva, els múltiples angles d'un fenomen extremament complex del qual va arribar a dominar tots els aspectes i del qual la seva obra constitueix un assaig d'interpretació magistral.

L'anàlisi de Benaül no desmereix gens del treball dels grans mestres, com ara l'anàlisi causal d'Alexander Gerschenkron o l'enfocament complex i divers de David S. Landes, si bé no comparteix els enfocaments d'aquests dos historiadors econòmics nord-americans. El seus treballs d'investigació van aparèixer en publicacions científiques com ara *Revista de Historia Industrial*, *Revista de Historia Econòmica*, *Recerques*, i en altres òrgans de difusió, singularment del Vallès mateix, com *Arraona*.

Va ésser un dels coordinadors de l'*Atlas de la industrialización en España, 1750-2000* —dirigit per J. Nadal, de l'any 2004— i també de l'*Atlas de la industrialització a Catalunya, 1750-2010* —conjuntament amb J. Nadal i C. Sudrià, 2012. També va participar en la història de *Sabadell Asseguradora S.A.* (2002), *Caixa Sabadell* (2008) i *El Gremi de Fabricants de Sabadell* (2009). El darrer any de la seva vida va assumir la direcció de la Fundació Bosch i Cardellach, de Sabadell. Durant el temps de la malaltia final, posant de manifest la seva qualitat humana incomparable, va dedicar-se sense descans a la biografia de l'historiador Andreu Castells, de qui es considerava deixeble i a qui va seguir en la direcció de l'Arxiu Històric de Sabadell.

Pocs dies abans de morir, Josep Maria Benaül m'enviava una abraçada ben forta per correu electrònic i em deia: «Em sap molt greu pel darrer projecte lúdic

JORDI MALUQUER DE MOTES

no realitzat». En efecte, ja no hi va haver temps per resseguir la ruta dels castells d'Arnau Mir de Tost (Llordà, Mur, Orcau, Rubió, Alòs, Meià, Grialó, Àger, Vallferosa...), des d'Artesa de Segre, tal com jo havia preparat. L'exploració dels escenaris d'aquell extraordinari cabdill del segle XI es va haver de limitar al reportatge fotogràfic que li vaig fer arribar també per conducte electrònic. Mentre visqui, el record de l'amic brillant i generós m'acompanyarà en els pelegrinatges que repeteixo sovint pels camins del cavaller de Tost.